

ETWIE

AMBACHT IN BEELD:
LIGHTS, CAMERA, ACTION?

Lieselot Cornelis – ETWIE / Industriemuseum

Als Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk en Industrieel Erfgoed onderzoeken we bij ETWIE volop hoe we immaterieel erfgoed een toekomst kunnen geven. Vooral ambachten en oude technieken zijn vaak bedreigd, want slechts weinig (en steeds minder) mensen zijn er nog mee bezig in een geïndustrialiseerde maatschappij. Het documenteren van deze technieken en ambachten is daarom een noodzakelijke stap in het borgen van dit erfgoed. Reeds in 2014 organiseerde ETWIE tijdens een studiedag een workshop over het audiovisueel documenteren van erfgoedpraktijken. In 2017 werd dan vanuit de Vlaamse overheid een beurs gelanceerd voor het doorgeven van vakmanschap via een meester-leerlingtraject. Een ideaal moment om ons nog meer toe te leggen op het documenteren van ambachten en technieken!

We contacteerden Wendy van Wilgenburg, visueel antropologe en directeur van het Ambacht in Beeld Festival in Nederland. Van Wilgenburg maakt regelmatig documentaires en korte films over ambachten. Ze was dan ook meteen enthousiast om haar expertise te delen! Samen met haar organiseerde ETWIE de **actieve en hands-on cursus 'Breng je ambacht of techniek in beeld'**. De cursus bestond uit vier lessen, afgewisseld met camera-oefeningen en opnames in het atelier van een ambachtsman.

We namen ook zelf deel aan de cursus en wilden onder andere graag de drijf- en ciseleertechnieken van Patrick Storme in beeld brengen. Storme leerde goud- en zilversmeden aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. Zijn lesgever was professor en gevestigde waarde Wim Ibens. Vooral door medewerking aan de restauratie van de 13e-eeuwse Sint-Gertrudisschrijn heeft zich Stormes meesterschap in het historisch zilversmeedwerk fel ontwikkeld. Ondertussen is hij zo'n 40 jaar bezig en begeleidt hij sinds begin 2019 via het meester-leerlingtraject ook vier leerlingen op wie hij zijn expertise en vaardigheden overbrengt.

We geven in dit artikel de belangrijkste dingen mee die we leerden uit de cursus van Wendy van Wilgenburg, én uit eigen ervaring.

Een voorbereid man is er twee waard

Het filmen van een techniek of ambacht is geen sinecure: je moet op het juiste moment de juiste handelingen in beeld brengen, want hernemen is meestal niet mogelijk! Een ambacht of techniek aanleren is ook geen kortdurend proces: het vraagt jaren van toewijding en passie om een bepaalde vaardigheid aan te leren. Die toewijding moet ook op het grote scherm overgebracht worden. Niet voor niets wordt gezegd dat je 10.000 uur oefening nodig hebt vooraleer je lichaam gememoriseerd heeft hoe bepaalde acties uitgevoerd moeten worden die nodig zijn om het niveau van een meester-ambachtsman te bereiken.

Een eerste aandachtspunt situeert zich al bij de voorbereiding van je filmproject: de opmaak van een **filmplan**, bij voorkeur samen met de ambachtsman. Je moet weten wat je gaat doen en welke stappen essentieel zijn voor de film. Ook titel en lengte (ongeveer) van je project bieden houvast. Wat wordt je onderwerp? Wat wil je filmen? Wat is de meerwaarde van film bovenop een handleiding of tekst? Kortom: waarom moet deze film gemaakt worden? Vervolgens bedenk je voor welk publiek de film bedoeld is: voor het grote publiek of voor ingewijden? Ook begin- en eindpunt van de video kan je al vastleggen: in het geval van een techniek of ambacht eindig je meestal met het afgewerkte product, maar bij het filmen van sociale praktijken of een traditie is dit niet zo eenvoudig. Let wel: een filmplan

mag geen beklemmende factor zijn. Het is niet omdat iets in het filmplan wel of niet vermeld wordt, dat dit dan verplicht moet nageleefd worden. Vaak leer je meer bij door het filmen zelf en kan/mag het filmplan dus aangepast worden waar nodig.

Een tweede belangrijk punt duikt op bij het begin van je traject: maak kennis met de persoon die je zal filmen. Als de ambachtsman jou leert kennen, zal hij gewend geraken aan jou en je camera en zal je vrijer kunnen bewegen in zijn atelier. De ambachtsman zal dan rustiger en natuurlijker overkomen op het scherm. Bij de kennismaking is het van belang dat je nagaat welke ethische zaken je in acht moet nemen. Wil de persoon met het gezicht in beeld komen? Zijn er objecten of substanties die beter niet gefilmd worden, bijvoorbeeld zwavelzuur? Daarnaast is het van groot belang - zo mochten we zelf ervaren - dat je het proces van de techniek of het ambacht zelf goed leert kennen! Dan weet je vanuit welk standpunt je welke handeling best in beeld kan brengen. Dat inzicht is van groot belang en hebben we zelf bij de eerste opnames onderschat. Doe dus je **research** en praat op voorhand met de persoon die je zal filmen over zijn werk en wat hij exact zal doen. Zo kan je tijdens het filmen anticiperen op die handelingen en kan je een goede positie kiezen. De cameraman/-vrouw moet dus precies weten waar hij/zij moet zijn op welk moment! Zo niet, zullen de beelden onrust uitstralen; je komt altijd nét te laat. Het maken van proefopnames is daarom een echte aanrader. Zo leert de ambachtsman jou en je camera kennen, maar leer jij tegelijkertijd de camera, de persoon én het maakproces kennen, waardoor je het beter begrijpt en bijgevolg beter in beeld kan brengen.

Uitrusting

Een derde belangrijke aanbeveling gaat over het gebruik van een **professionele videocamera**. Een smartphone of GoPro gebruiken kan, maar die hebben hun limieten uiteraard. Gebruik dus bij voorkeur een kwaliteitsvolle videocamera. De camera moet een aansluiting hebben voor een externe richtmicrofoon. Die microfoon neemt namelijk het geluid veel beter op dan een interne microfoon. Tegelijkertijd zet je een koptelefoon op, zodat je ruis en andere storende geluiden kan onderscheppen en aanpassen indien nodig. Veel beelden die wij maakten van het hameren waren bijvoorbeeld veel te luid, omdat we niet voldoende rekening hielden met het aanpassen van de decibels. Dit werd achteraf aangepast tijdens de montage, maar idealiter gebeurt dit op voorhand. Kies ook zeker een SD-kaartje met voldoende geheugen. En neem al-tijd een reservebatterij en oplader mee! Niets zo erg (en gênant) als het moeten stilleggen van opnames omdat je batterij leeg is. Als de ruimte en het atelier groot genoeg zijn, gebruik dan een statief bij je camera. Het zorgt voor rustige beelden. Is dit niet mogelijk, dan kan je een buikstatief gebruiken - een gordel rond je buik die je arm laat rusten en zo de camera stil houdt. Je bent dan statischer, maar wel nog mobiel en flexibel genoeg om te bewegen zonder dat je arm vermoeid geraakt. Vloeiende bewegingen tijdens het filmen zijn essentieel om rustige beelden te krijgen. Oefen dit vooraf al even, zodat je de camera en het statief leert kennen en jouw houding natuurlijker wordt. Zonder statief kan je ook altijd tegen iets leunen: een tafel, een muur... Dat maakt je beeld stabiel. Vergeet overigens niet te ademen! Vaak houden de mensen achter de camera hun adem in, maar je merkt het meteen wanneer iemand daarna heel hard in- of uitademt. Probeer dus één te worden met de camera!

Een vierde aandachtspunt: de **instellingen van de camera**. Stel de focus best handmatig in. Wij maakten met onze camera gebruik van automatische instellingen wegens "te complex" - en eerlijk gezegd: dat werkte perfect - maar bij close-up beelden is het wel opletten dat de camera zich op het juiste object focust (op wat je wil filmen en niet op de omgeving). In het atelier let je bovendien best goed op dat er geen tegenlicht is, anders krijg je een silhouet in plaats van een persoon in beeld.

Filmen & monteren

Vijfde tip? We hebben het al gehad over '**inzichtelijk**' filmen. Dat houdt in dat je de deelacties van een bepaalde handeling zo goed mogelijk in beeld brengt, zodat de kijker zelf kan leren hoe de handeling in elkaar zit. Probeer het maar eens: de ene persoon strikt de veters, de andere persoon filmt. Het strikken van veters kan je opdelen in verschillende stappen en die stappen moet je dan in beeld brengen. Gaat het te snel, dan kan je niet zien hoe de strik gemaakt wordt. Als je uit de verkeerde hoek filmt, kan er een schaduw zijn die voorkomt dat je bepaalde details ziet. De shots zijn dan niet inzichtelijk genoeg. Zo gaat het ook bij het filmen van een ambacht of techniek: je wil alle deelaspecten in beeld brengen, zeker diegene waar je niet over nadenkt of die logisch lijken. Voor de niet-kenner is het namelijk allemaal niet zo logisch. Bedenk maar eens hoe moeilijk het is om een kind aan te leren hoe het z'n veters moet strikken. Eventueel kan je twee camera's gebruiken: één die vanop een afstand altijd hetzelfde perspectief filmt en een andere camera die meer beweegt en die de close-upbeelden en andere standpunten voor z'n rekening neemt. Zeker als je ingewikkelde zaken in beeld moet brengen, kan dit een handige tip zijn.

Als zesde tip, geven we graag mee dat het **standpunt** van waaruit je filmt, doordacht moet zijn. Zo kan je dezelfde handeling vanuit verschillende perspectieven filmen: vooraanzicht, boven de schouder, in close-up. Dat zorgt voor een interessante afwisseling van beelden bij de kijker. Zo behoud je de aandacht. Tijdverdichting is in dit opzicht dan ook belangrijk: je neemt verschillende shots vanuit verschillende standpunten, zodat het handelen op beeld minder tijd neemt dan in het echt. Hoe beter je het proces kent, hoe beter je kan inschatten welke handelingen vanuit welke hoek interessant zullen zijn.

Een zevende belangrijke aanbeveling: in je video kan je een **interview** verwerken. Dat kan enerzijds door de ambachtsman te filmen terwijl hij spreekt, maar je kan de audio ook alleen gebruiken bij de montage van andere videobeelden. Deze techniek, waarbij we het interview als voice-over gebruiken, pasten wij toe in onze film, omdat er toevallig beelden gemaakt waren zonder geluid. Neem je een interview af, let dan op verschillende zaken. Breng bijvoorbeeld geen uurwerk in beeld. Als je de beelden in omgekeerde volgorde monteert, kan dat verwarring scheppen bij de kijker. Hetzelfde geldt bij het tonen van een radio, sigaretten of een glas water. Beeld je in hoe raar het zou zijn om glas eerst halfleeg te zien en daarna terug vol. Vermijd ook achtergrondgeluid: stamp niet met je voeten, klik niet met een balpen. Bereid het interview bovendien goed voor. Stel zoveel mogelijk open vragen, waarop de geïnterviewde niet enkel 'ja' of 'neen' kan antwoorden, maar zijn verhaal kan doen. Als cameraman/interviewer moet je de neiging onderdrukken om telkens 'hmm' of 'ahja' te antwoorden, want dit is storend en moet je eruit knippen nadien. Wat handig is, is om te vragen aan de geïnterviewde om na jouw vraag 5 seconden te wachten vooraleer te antwoorden. Dat geeft je ruimte als je moet knippen in de scènes! Tegelijk kan de geïnterviewde jouw vraag kort herhalen, zodat je de vraag zelf niet hoeft mee te nemen in de film.

Een achtste aanrader gaat over de **montage** van je filmproject met programma's als Adobe Premiere Pro of Finale Cut Pro. We werkten zelf eerst met een gratis programma, maar dat liet op de definitieve eindversie van de film een watermerk na, jammer genoeg. Eerst plaats je alle filmpjes op de tijdlijn en je bekijkt ze stuk voor stuk. Daarna kies je welke scènes je zal gebruiken en waar je gaat knippen. Beginnen met een panoramabeeld is een goed idee: zo krijg je een beeld van de ruimte en het atelier waar de film zich afspeelt. Het filmen op statief zorgt zoals gezegd voor rust in het beeld en is dus aan te raden, zeker wanneer je in close-up filmt. Iemand uit beeld laten lopen is een natuurlijke manier om de overgang te creëren naar een volgende stap/scène. Het beeld laten vervagen tot een zwart scherm

is als overgang niet altijd aan te bevelen wegens te heftig. Je kan gerust spelen met verschillende instellingen en soorten overgangen hier!

Conclusie

De **workshop** was heel nuttig als start om zelf expertise op te bouwen in het maken van korte films en documentaires. Zo kunnen we kort op de bal spelen en bedreigd immaterieel erfgoed in beeld helpen brengen, ook al zullen we vast nooit het niveau van een professional halen. De cursus creëert bovendien ook meerwaarde omdat we bij het inschakelen van een professionele documentairemaker voortaan kunnen aangeven wat er belangrijk is bij het in beeld brengen van een ambacht of een techniek.